

УДК 159.9.075

ОЛЕСЯ СТОЛЯРЧУК

м. Київ

o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

ДИНАМІКА ПРІОРИТЕТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

У роботі розглянуто результати дослідження змісту та динаміки формування професійних пріоритетів майбутніх фахівців соціономічної сфери. Результатами теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що фахове навчання виступає полігоном становлення аксіологічної сфери майбутнього фахівця, в тому числі його професійних цінностей і пріоритетів. Константувальне дослідження виявило домінування у майбутніх психологів, юристів і вчителів цінностей почуття задоволення від роботи, фінансового забезпечення та професійного саморозвитку. Встановлено другорядність професійних цінностей соціального спрямовання, зокрема служіння суспільству, статусу у ньому та визнання результатів праці іншими людьми.

Ключові слова: професійне становлення, професійні цінності, професійні пріоритети, фахове навчання, студенти.

Професійне становлення особистості на етапі фахового навчання відбувається у складних умовах суспільних трансформацій. Однією з його базових проблем є суперечність між компетентнісно орієнтованим підходом навчально-професійного середовища вишу та особистісно орієнтованими вимогами ринку праці до конкурентоспроможного кваліфікованого фахівця. За таких умов пріоритетним для вишів у контексті наступності стає формування суб'єктності як провідної особистісної характеристики фахівця-початківця. Суб'єктність передбачає розвинену стійку аксіологічну базу, що включає професійні цінності та пріоритети. Особливо вагомим постає аксіологічний зміст фахівця соціономічного профілю, специфіка професійної діяльності якого передбачає постійну взаємодію з людьми. Відповідно проблема оптимізації професійного аксіогенезу як процесу формування цінностей майбутніх фахівців на етапі їх професійного навчання є актуальною для психологічної теорії та практики.

Розпочинаючись у юнацькому віці, професійне становлення особистості є одним із провідних аспектів її життєвого шляху. Становлення майбутнього фахівця на етапі його навчання у вищому навчальному закладі має бути підпорядковано меті забезпечення достатньо надійної поведінки індивіда в конкретних типових життєвих та професійних умовах, що дає змогу сформуванню професійних цінностей у

студентів і стійких рис їх особистості, характерних для майбутнього виду діяльності [1, 73].

Вітчизняна дослідниця Г. О. Печерська слушно наголошує, що в процес професійного становлення включається формування професійних ціннісних орієнтацій, що втілюються у взаємодії двох полярностей у єдиному полі – особистості і професії, які зумовлюють розвиток одна одної. Виникаюча єдність утілюється у професійних ціннісних орієнтаціях, узгодженість яких попереджає дихотомію між вимогами професії й особистісними потребами, визначає становлення професійної аксіосфери фахівця [8, 254].

Узагальнюючи погляди науковців на сутність професійних цінностей, орієнтуємось на тезу, що під професійними цінностями можна розуміти найбільш значущі для особистості явища, які визначають смисл, регламентують та спрямовують професійну діяльність, а також стають основою для вибору та оволодіння професією, професійного зростання й отримання в результаті професійної діяльності соціально значущих результатів [10, 335].

Таким чином, професійне самовизначення особистості юнацького віку забезпечує зміст її фахової підготовки, під час якої активізуються мотиви навчально-професійної діяльності, стаючи підґрунтям для формування професійних цінностей і пріоритетів.

Метою статті є аналіз результатів дослідження змісту та динаміки професійних

пріоритетів майбутніх фахівців соціономічної сфери. Дослідження професійних пріоритетів відбувалось із залученням майбутніх психологів, педагогів і юристів, загальним обсягом – 589 студентів 1-6 курсів. Для виявлення динаміки професійних пріоритетів майбутніх фахівців використовувались такі методи, як опитування засобом модифікованої методики самооцінки професійних цінностей А. О. Реана, ранжування, визначення середніх значень, факторний і дисперсійний аналіз.

Цінності майбутньої професійної діяльності закладаються ще під час фахового навчання, в подальшому виступаючи базою для професійної спрямованості фахівця. Як зазначає О. М. Копилова, професійні цінності як важливе особистісне новоутворення студента забезпечують успішність професійної підготовки та формування його професійного образу «Я» [6].

Близькою до поняття професійних цінностей є категорія професійних пріоритетів, які тлумачимо як сукупність найважливіших фахових цінностей, що визначаються актуальними для особистості професійно спрямованими потребами і зумовлюють найбільшу активність для їх задоволення. Тобто для особистості можуть бути цінними сфера самореалізації та заробітку, але в умовах важкого матеріального становища пріоритетом стає саме цінність заробітку [12, 125]. Формування професійних пріоритетів – це активний процес суб'єктивної ієрархізації усвідомлених, узагальнених, стійких уявлень про значущість базових аспектів фахової діяльності.

Досліджуючи проблеми формування професійної свідомості студентів, С. В. Левшин виявив декілька груп цінностей, пов'язаних з професійною діяльністю та значущих для студентів з погляду майбутньої реалізації у професії, а саме:

- цінності, пов'язані із самоствердженням у суспільстві, найближчому соціальному середовищі (суспільна значущість праці, престиж професійної діяльності, визнання рідних, близьких, знайомих тощо);
- цінності, пов'язані із задоволенням потреби у спілкуванні (постійна робота з людьми, можливість спілкування з різними людьми тощо);
- цінності, пов'язані із самовдосконаленням (творчий і різноманітний характер праці, можливість постійно займатися улюбленою справою, постійно оновлювати свої знання тощо);
- цінності, пов'язані із самовираженням (зацікавленість діяльністю, можливість впливати на людей, відповідність діяльності здібностям тощо);
- цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитами особистості (гарний заробіток, можливість просування по службі тощо) [5].

Дослідження нами професійних пріоритетів майбутніх фахівців соціономічної сфери перегукується з поглядами вищезгаданого вченого, виходячи з оцінки студентами восьми професійних цінностей, зокрема професійної самореалізації, професійного саморозвитку, служіння суспільству, кар'єрного зростання, фінансового забезпечення, статусу у суспільстві, почуття задоволення від роботи, визнання результатів праці іншими людьми.

Професійна самореалізація є важливою складовою успішності особистості та тлумачиться як неперервний гетеросинхронний процес розвитку потенціалів людини у фаховій діяльності [11, 15]. З інтуїтивного визнання вагомості цієї цінності розпочинають своє фахове навчання опитані першокурсники (табл. 1).

Однак перехід цінності професійної самореалізації у пріоритет характерний лише для випускників-психологів. Суттєве зниження значущості цієї цінності простежується на

Таблиця 1
Динаміка цінності професійної самореалізації (у балах)

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	8,82	8,28	8,64	8,79	8,47	9,15
Педагогіка	8,84	8,88	7,88	8,21	8,9	8,51
Правознавство	9,21	8,69	8,49	8,56	7,72	8,44

Таблиця 2
Динаміка цінності професійного саморозвитку (у балах)

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	9,16	8,83	8,83	8,97	8,53	9,46
Педагогіка	9,55	9,1	8,76	8,64	8,34	8,33
Правознавство	9,01	8,96	8,26	8,45	8,9	8,9

Таблиця 3
**Динаміка цінності служіння
у балах)**

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	6,72	6,05	6,94	6,1	5,04	6,92
Педагогіка	6,02	5,5	6,2	5,04	6,21	4,72
Правознавство	7,37	6,19	6,07	5,3	6,21	5,9

другому та четвертому курсах навчання студентів, які здобувають психологічну та педагогічну кваліфікацію. Для майбутніх юристів таким кризовим періодом знецінення є третій та п'ятий курси. Водночас загальна динаміка цінності професійної самореалізації здобувачів юридичного фаху є суперечливою й дещо несприятливою.

Як слушно зазначає М. П. Козирев, для успішного професійного розвитку особистості необхідною є наявність індивідуально-особистісних (внутрішніх) та соціокультурних (зовнішніх) факторів. Внутрішні чинники активізують індивідуальні особливості людини, потребу у самореалізації, саморозвитку, психологічну готовність до праці, зовнішні суспільні відношення, характер професійної діяльності, професійні вимоги до індивіда [3, 307]. Одним із таких провідних внутрішніх чинників є потреба у професійному саморозвитку, яка зазвичай формується ще під час фахового навчання.

Кількісні показники динаміки формування цінності професійного саморозвитку майбутніх фахівців відображає таблиця 2.

Стійка тенденція зменшення вагомості професійного саморозвитку упродовж фахового навчання характерна для майбутніх учителів. Суперечливими є показники значущості цієї цінності під час здобуття студентами фахової кваліфікації психолога та юриста. У останніх переломним є третій курс, який

Таблиця 5
**Динаміка цінності фінансового забезпечення
(у балах)**

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	8,52	9,0	8,78	9,03	9,29	9,29
Педагогіка	9,46	9,0	9,05	9,29	9,0	9,29
Правознавство	9,29	9,38	9,19	9,05	9,4	9,62

Таблиця 4
**Динаміка цінності кар'єрного зростання
(у балах)**

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	8,26	8,3	8,22	8,1	8,87	8,62
Педагогіка	8,87	8,59	8,32	8,87	8,31	8,5
Правознавство	9,08	9,04	8,6	8,72	8,95	9,05

започатковує лінію зростання цінності професійного саморозвитку. Однак у випускників потреба фахового розвитку розвинена слабше, ніж у першокурсників. Натомість сприятливою є загальна тенденція переходу цінності професійного розвитку у категорію пріоритету у студентів-психологів, що особливо характерно для їх навчання у магістратурі.

Українська вчена М. І. Пірен наголошує, що служіння як професійний феномен набуває особливої актуальності в умовах побудови вітчизняного демократичного суспільства. Служіння державі, суспільству – це не тільки правова норма, а й моральна, яка має практичне значення та виражається у професійній відповідальності [9, 38]. Цінність громадянського спрямування – служіння суспільству має несприятливу тенденцію послаблення для опитаних студентів педагогічної та юридичної спеціалізації упродовж їх фахового навчання (табл. 3). Патріотична налаштованість майбутніх юристів суттєво зменшується під час здобуття першого (бакалаврського) рівня, дещо зростає на початку навчання у магістратурі, але на випускному шостому курсі знову знижується. Середній рівень готовності служити суспільству істотно коливається у майбутніх учителів, досягаючи на випускних четвертому та шостому курсах низьких показників. Позитивну тенденцію зростання громадянської фахової цінності зафіксовано лише у студентів-психологів під час їх навчання у

Таблиця 6
**Динаміка цінності статусу в суспільстві
(у балах)**

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	7,18	7,43	6,97	7,34	7,89	7,31
Педагогіка	7,72	7,86	7,83	7,89	7,34	7,0
Правознавство	8,58	7,86	7,82	7,35	7,89	7,95

магістратурі. Зважаючи на характерну для більшості опитаних тенденцію зниження значущості служіння суспільству, констатуємо негативний вплив на цю цінність психолого-педагогічних чинників фахового навчання.

Проблеми формування кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців відзначаються рядом дослідників. Зокрема В. Т. Лозовецька наголошує, що при первинному виході на ринок праці у фахівців-початківців переважають ідеалістичні уявлення про майбутню професію, професійну діяльність та кар'єру [6, 6]. Можна прогнозувати подібну тенденцію й щодо опитаних студентів. Суперечливістю характеризується динаміка цінності кар'єрного зростання під час фахового навчання майбутніх педагогів (табл. 4). Стрімке падіння вагомості цієї цінності простежується до третього курсу, а також під час першого року навчання у магістратурі, натомість дещо зростає на випускних четвертому та шостому курсах.

Слабке зростання значущості кар'єри власнито студентам-психологам упродовж другого курсу, та стрімке зростання цієї фахової цінності простежується на початку навчання в магістратурі. Проте випускний шостий курс знову породжує сумніви у майбутніх психологів щодо можливості успішної побудови ними професійної кар'єри, однак ця цінність все ж зберігає свою пріоритетну позицію. Початок фахового навчання майбутніх юристів провокує послаблення вагомості кар'єрного зростання у фаховій діяльності. Однак після третього курсу і до шостого цінність побудови кар'єри студентами, що здобувають юридичний фах, зберігає найвищу пріоритетну позицію.

Професійна діяльність спрямована на задоволення ряду потреб особистості, матеріальним підґрунтям чого є зарплатня. На значне фінансове забезпечення засобами фахової діяльності орієнтовані першокурсники, що

обрали професії юриста та педагога (табл. 5). У студентів, що здобувають юридичну спеціальність, цінність фінансового забезпечення зростає упродовж другого року навчання, дещо зменшується на третьому та четвертому курсах, але під час навчання в магістратурі знову набуває актуальності. Схожа тенденція незначного коливання значущості заробітку упродовж фахового навчання простежується й у майбутніх учителів.

Студенти, що обрали професію психолога, спочатку скептично сприймають свої фінансові перспективи (перший та третій курси). Однак здобуття ними професійної кваліфікації супроводжується підвищенням значущості цінності фінансового забезпечення упродовж четвертого та п'ятого років навчання.

Тлумачення поняття професійного статусу здебільшого концентрується щодо місця особистості в професійному середовищі. Доречним, в уявленні С. О. Васильєвої, є й врахування специфіки професійного статусу як критерію соціального розшарування суспільства, який лежить в основі стратифікації та залежить від доходу (власність), влади (становище в системі управління), престижу (визнання соціальної значущості цієї роботи) та освіти [2, 128]. Ознаки стабільності у оцінці вагомості статусу у суспільстві на підґрунті професійної діяльності виявлено щодо всіх опитаних студентів (табл. 6).

Лише у майбутніх психологів значущість цієї цінності несуттєво зростає до завершення фахового навчання. Натомість студенти, які опановують педагогічну та юридичну спеціальності, зменшують значущість цієї цінності на початку професіоналізації. Можна зробити висновок, що упродовж фахового навчання вагомість соціально орієнтованих фахових цінностей студентів – служіння суспільству та статусу у ньому – послаблюється, що свідчить

Таблиця 7

Динаміка цінності почуття задоволення від роботи (у балах)

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	9,38	9,18	9,5	9,52	7,96	9,77
Педагогіка	9,61	9,43	9,56	9,76	9,24	9,44
Правознавство	9,37	9,0	8,49	9,65	9,7	9,52

Таблиця 8

Динаміка цінності визнання результатів праці іншими людьми (у балах)

Спеціальність	Курс					
	1	2	3	4	5	6
Психологія	8,26	8,3	8,22	8,1	8,87	8,62
Педагогіка	8,05	6,82	7,41	7,49	7,17	6,72
Правознавство	9,08	9,04	8,6	8,72	8,95	9,05

про недоліки формування громадянських компетентностей.

Цілком слушною є теза, що задоволеність професійною діяльністю постає внутрішнім критерієм і водночас запорукою її успішності. За думкою С. М. Мартиненко, задоволеність педагогічною діяльністю іррадіює у стійку позитивну професійну позицію вчителя [7, 110]. Фактично незмінний статус пріоритету займає цінність афективного змісту щодо всіх опитаних респондентів, що підтверджують дані таблиці 7.

Деяке послаблення значущості задоволення від роботи зафіксовано у майбутніх психологів на початку їх навчання в магістратурі, а також у майбутніх юристів під час переживання ними кризи фахової апробації на третьому курсі.

Одним із зовнішніх маркерів успішності професійної діяльності особистості є визнання результатів її праці іншими людьми. Однак, за даними нашого дослідження, потреба у визнанні є другорядною для опитаних студентів, а її стабільна значущість чітко простежується лише у майбутніх юристів (табл. 8). Вагомість цінності визнання результатів праці іншими людьми послаблюється у студентів, що здобувають педагогічний фах, упродовж другого та п'ятого років навчання. Інша тенденція виявлена у майбутніх психологів: залишаючись фактично незмінною упродовж навчання на бакалавріаті, цінність визнання результатів праці іншими людьми дещо зростає на початку їх навчання у магістратурі. Ці дані свідчать про переважання аутоцентричної орієнтації студентів з питань продуктивності їх праці. Ймовірно, майбутні фахівці вже в процесі безпосередньої професійної діяльності сформулюють більш реалістичне бачення значущості визнання їх праці іншими людьми.

Отже, професійний аксіогенез особистості є вагомим напрямом її фахового становлення та включає в себе формування цінностей і пріоритетів майбутньої професійної діяльності. Для майбутніх фахівців соціономічної сфери цінності виступають лакмусом сформованості їх професійної спрямованості та підґрунтям ефективної взаємодії з іншими людьми. Під час фахового навчання розгортається формування професійних пріоритетів як актив-

ний процес суб'єктивної ієрархізації усвідомлених, узагальнених, стійких уявлень про значущість базових аспектів фахової діяльності.

У якості пріоритетних упродовж фахового навчання студентів виявлено цінності задоволення від роботи, фінансового забезпечення та професійного саморозвитку. Найбільш суперечливою є динаміка таких професійних цінностей респондентів, як професійна самореалізація, професійний саморозвиток, кар'єрне зростання, фінансове забезпечення та служіння суспільству. Упродовж фахового навчання стійку вагомість утримує цінність отримання задоволення від роботи. Стабільно другорядними постають фахові цінності соціального спрямовання, зокрема служіння суспільству, статус у ньому та визнання результатів праці іншими людьми, що свідчить про доречність проведення заходів оптимізації процесу формування професійних пріоритетів майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні змісту, механізмів і наслідків дії зовнішніх і внутрішніх чинників формування професійних цінностей особистості на етапі фахового навчання.

Список використаних джерел

1. Бодров В. А. Диагностика и прогнозирование профессиональной мотивации в процессе психологического отбора / В. А. Бодров, Л. Д. Сыркин // Психологический журнал. — 2003. — Т. 24. — № 1. — С. 73—81.
2. Васильева С. О. Сутність поняття «професійний статус» у сучасних наукових дослідженнях / С. О. Васильева // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2014. — Вип. 36 (89). — С. 127—133.
3. Козирев М. П. Професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу / М. П. Козирев, Ю. Р. Козловська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — Серія психологічна. — 2013. — № 1. — С. 305—313.
4. Копилова О. М. Формування професійних цінностей студентів у процесі навчання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Копилова Оксана Миколаївна. — Кривий Ріг, 2011. — 229 с.
5. Левшин С. В. Формирование профессионального самосознания студентов как фактор успешной адаптации в профессии: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Сергей Валентинович Левшин. — Омск, 2011. — 215 с.
6. Лозовецька В. Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія / В. Т. Лозовецька. — К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. — 279 с.
7. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і

- практика: монографія / С. М. Мартиненко. — К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. — С. 110.
8. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів / Г. О. Печерська // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. — Миколаїв : Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. — 2013. — Т. 2. — Вип. 10 (91). — С. 252—257.
 9. Пірен М. І. Служіння державі та суспільству в процесі професійно-управлінської діяльності державних службовців / М. І. Пірен // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. — 2014. — № 1. — С. 37—42.
 10. Потуй Ю. П. Професійні цінності: сутність і роль у формуванні особистості сучасного фахівця / Ю. П. Потуй // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2013. — Вип. 33 (86). — С. 331—337.
 11. Психология самореализации профессионала : монография / под науч. ред. Е. В. Федосеенко. — СПб. : Речь, 2012. — 157 с.
 12. Столярчук О. А. Динаміка професійних пріоритетів майбутніх учителів / О. А. Столярчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». — Вип. 2. — Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. — С. 124—132.

OLEZIA STOLIARCHUK

Київ

DYNAMICS OF STUDENTS' PRIORITIES OF PROFESSIONAL ACTIVITY

The results of research of the content and dynamics of formation of students' professional priorities were reviewed in article. Professional study is basis of becoming of students' professional values and priorities. It is found out, that the feeling of job satisfaction, financial support and professional self-development are leading professional values of future psychologists, lawyers and teachers. Public service, social status and acceptance of the work aren't important values of students. Professional self-realization and self-development, career development as students' professional values have conflicting dynamics during professional study.

Key words: professional becoming, professional values, professional priorities, professional study, students.

ОЛЕСЯ СТОЛЯРЧУК

г. Киев

ДИНАМИКА ПРИОРИТЕТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ

В работе рассмотрены результаты исследования содержания и динамики формирования профессиональных приоритетов будущих специалистов социэкономической сферы. Результатами теоретического анализа научных источников установлено, что профессиональное обучение выступает полигоном становления аксиологической сферы будущего специалиста, в том числе его профессиональных ценностей и приоритетов. Констатирующее исследование выявило доминирование в будущих психологов, юристов и учителей ценностей удовлетворения от работы, финансового обеспечения и профессионального саморазвития. Установлено второстепенность профессиональных ценностей социального содержания, в частности служения обществу, статуса в нем и признания результатов труда другими людьми.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессиональные ценности, профессиональные приоритеты, профессиональное обучение, студенты.

Стаття надійшла до редколегії 27.03.2017